

Dit artikel is het vierde van een vijftal artikelen die gedurende deze 100ste jaargang verschijnen waarin een hedendaags auteur reflecteert op een artikel uit het NJB verleden. Daartoe zijn artikelen uitgekozen die representatief geacht worden voor waar het NJB voor stond en voor staat, uit verschillende decennia en handelend over verschillende rechtsgebieden.

Prof. mr C.J.J.M. Stolker

‘Ja, geléérd zijn jullie wel!’

Over de status van de rechtswetenschap

Carel Stolker is hoogleraar-directeur van het E.M. Meijers Instituut voor Rechtswetenschappelijk Onderzoek van de Universiteit Leiden en beheert de portefeuille Onderzoek in het faculteitsbestuur.

Juristen koesteren zich in een traditie van duizenden jaren denken en schrijven over het recht.

Maar te weinig stellen zij zich de vraag wat het betekent dat de rechtswetenschap een wetenschap is.

Het recht kan van andere wetenschappen leren wetenschappelijker te worden.*

Rémy Martinot, uit het Franse Saumur, kon geen afscheid nemen van zijn juist overleden vader en besloot hem in te vriezen. Iets heel nieuws was dat voor de familie niet, want moeder Martinot was al veel eerder ingevroren. In de kelder van het familie-kasteeltje bevindt zich een tank waarin thans beide ouders op min 60 graden Celsius ‘in leven’ worden gehouden.

De familie Martinot hoort tot de degenen die geloven in de mogelijkheden van *cryonics*. Wie niet echt dood wil, bijvoorbeeld omdat genezing van een ziekte op niet te lange termijn mag worden verwacht of omdat de ouderdomsperspectieven over enkele tientallen jaren veel beter zijn dan nu, kan zich laten diepvriezen. Om bij betere tijden te worden ontdooid. Met embryo's doen we dat al.

Zo wordt met *cryonics* een interessante wending gegeven aan het wat defatistische ‘Vriezen we dood, dan vriezen we dood!’.

In maart 2002 werd aan de rechtbank van Saumur de vraag voorgelegd of invriezen wel mag.¹ Net als in Nederland is de omgang met doden wettelijk geregeld: je begraaft of je cremeert, maar diepvriezen hoort daar niet bij.² Martinot, zo oordeelde de rechter, moest zijn ouders op een meer conventionele wijze onderbrengen. Daarop bood een Amerikaanse burgermeester beide ouders nog asiel aan, maar Martinot wil liever doorprocederen. Inmiddels heeft ook de hoogste Franse administratieve rechter, de Conseil d'Etat, in een andere, maar vergelijkbare, zaak uitspraak gedaan: het is óf begraven óf cremen.³ De familie heeft al een procedure voor het Europese Hof voor de Rechten van de Mens aangekondigd. Zolang een definitief oordeel er niet is, mogen vader en moeder evenwel nog even blijven liggen in hun kasteeltje, dat inmiddels in een toeristische route is opgenomen.

De kwestie is interessant voor juristen – niet eens zozeer vanwege de vraag naar de reikwijdte van de Wet op de lijkbezorging. Maar stel eens dat *cryonics* mag, wat is dan de juridische positie van alle betrokkenen?

Is de diepgevroren in juridische zin ‘dood’? De dood onder ontbindende voorwaarde? Hebben de kinderen op een gegeven moment recht op de erfenis? Bestaat er een recht op ontdooiing als voor een inmiddels tien jaren ingevroren vader genezing mogelijk lijkt? Stel dat de kinderen ontdooiing voorstellen, kan dan moeder met recht zeggen: ‘nou, laat hem toch nog maar even liggen’?

Er zijn talloze vindingen en doorbraken in de geneeskunde, in de biochemie en in de technische wetenschappen die tot juridische vragen leiden. Van de rechtswetenschap wordt verwacht dat zij antwoorden formuleert. Maar hoe doet zij dat? En met welk gezag? Met *wetenschappelijk* gezag. Maar hoe wetenschappelijk is de rechtsgeleerdheid? In de ogen van de andere wetenschappen is de status van de rechtswetenschap niet zonder meer een gegeven. In 1942 hield Paul Scholten een voordracht voor de Afdeling Letterkunde van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen.⁴ Hij begon zo:

‘Het is reeds enigen tijd geleden, dat in een gesprek over de samenstelling onzer Afdeling een der leden mij de opmerking maakte, dat de juristen er niet in thuis hoorden. Die opmerking was niet onvriendelijk bedoeld, allermint persoonlijk; de spreker gaf toe, dat de rechtsgeleerde leden der Afdeling wel waardevolle bijdragen tot het werk der Akademie leverden, maar als zij dat deden, traden zij buiten hun eigenlijke vak, was het niet meer de jurist die aan het woord was.’

In mijn persoonlijke contacten over de afgelopen jaren met wetenschappers uit andere disciplines dan de rechtsgeleerdheid, kom ik vergelijkbare reacties tegen. Mogelijk gaat het slechts om beeldvorming, maar ook die zullen wij serieus moeten nemen. Al was het maar om puur praktische redenen: de verschillende wetenschappen strijden, in toenemende mate, met elkaar als het gaat om het verkrijgen van onderzoeksgelden.

Deze artikelen zijn ook te raadplegen op Internet www.njb.nl

* Rede (verkort) uitgesproken in de Pieterskerk ter gelegenheid van de 428ste dies natalis van de Universiteit Leiden op 7 februari 2003. De auteur is aan collega's van vrijwel alle disciplines veel dank verschuldigd voor hun commentaar op eerdere concepten van deze rede en voor de stimulerende gesprekken. Het ligt voorts in de lijn van deze rede aan te geven dat zijn functie meebrengt dat het aantal wetenschappelijke publicaties dient toe te nemen (vgl. par. 9).

1. 9 septembre 2002 Tribunal de Grande Instance de Saumur 13 mars 2002. Hoger beroep: Cour d'Appel

D'Angers 9 septembre 2002.
2. Art. 1 Wet op de lijkbezorging; ontleding kan eventueel ook, in het belang van

de wetenschap of het wetenschappelijk onderwijs (art. 67 e.v.).
3. Conseil d'Etat 29 juillet 2002, nr 222180.

4. P. Scholten, *De structuur der rechtswetenschap*, *Verzamelde Geschriften*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1949, p. 432 e.v.

Is dit wel wetenschap?

Over de status van de rechtswetenschap én de rechtspraak

Marc Hertogh¹

Carel Stolker wilde met zijn artikel 'Ja, geléerd zijn jullie wel!' de juristenwereld wakker schudden, en dat is goed gelukt. Het artikel heeft het debat over de wetenschappelijke status van de rechtswetenschap flink opgeschud. Zijn artikel was voor veel rechtswetenschappers een 'wake-up call' en het debat is, ruim twee decennia later, nog steeds niet uitgewoed. Twintig jaar na de publicatie van Stolkers artikel is het tijd ons te richten op de volgende fase in het debat. Hierbij zouden we ons niet alleen moeten afvragen wat zijn artikel betekent voor de rechtswetenschap, maar ook voor de rechtspraak. Welke lessen trekt de rechtspraak uit dit debat?

1. Inleiding

Is de rechtswetenschap wel een echte wetenschap? En hoort de rechtswetenschap wel thuis op de universiteit? Carel Stolker was in 2003 (als directeur van het E.M. Meijers Instituut voor Rechtswetenschappelijk Onderzoek) betrokken bij de verhuizing van de Leidse Rechtenfaculteit. Zij vertrokken van hun oude gebouw aan de Hugo de Grootstraat naar het Kamerlingh Onnes Laboratorium (waar vroeger de natuurkundigen huisden). Bij het leggen van de eerste steen van die herhuisvesting raakte Stolker in gesprek met de decaan van de faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen. Hij vroeg hem wat het hem deed dat deze heilige plek voor natuurkundigen (waar in 1908 de latere Nobelprijswinnaar Heike Kamerlingh Onnes er als eerste in slaagde om helium vloeibaar te maken) nu in handen kwam van de juristen. De decaan was niet bepaald overtuigd van de wetenschappelijkheid van het juridisch onderzoek. Om het toch nog een beetje gezellig te houden, ontliet Stolker de discussie met de opmerking: 'Onze officiële naam is dan ook de Faculteit der Rechtsgeleerdheid'. Hierop reageerde de decaan met de veelzeggende woorden: 'Ja, geléerd zijn jullie wel!'. Stolker gebruikt deze anekdote een paar maanden later als rode draad voor zijn rede ter gelegenheid van de 438e dies natalis van de Universiteit Leiden. Hierin stelt hij dat de rechtswetenschap meer aandacht moet besteden aan haar status van wetenschap en dat de rechtswetenschap van andere wetenschappen kan leren hoe zij nog 'wetenschappelijker' kan worden. Deze diesrede is verwerkt in een artikel dat op 11 april 2003 is gepubliceerd in aflevering 15 van het *NJB*.²

Wat is nu nog, ruim twintig jaar later, de betekenis van Stolker's artikel? In deze jubileumbijdrage zal ik proberen om hier een antwoord op te geven. Hierna schets ik eerst enkele hoofdlijnen van zijn betoog. Daarna bespreek

ik hoe er de afgelopen jaren in het *NJB* op zijn artikel is gereageerd. Dit overzicht laat zien dat Stolker met zijn artikel een stevig (en bij vlogen zelfs emotioneel) methodendebat heeft ontketend dat nog steeds niet is uitgewoed. Veel van Stolkers confronterende en (zelf)kritische vragen over het vak van de jurist zijn ook nu nog heel relevant voor iedereen die geïnteresseerd is in de toekomst van de rechtswetenschap én de rechtspraak.

2. 'Ja, geléerd zijn jullie wel!'

De zaak Kelly

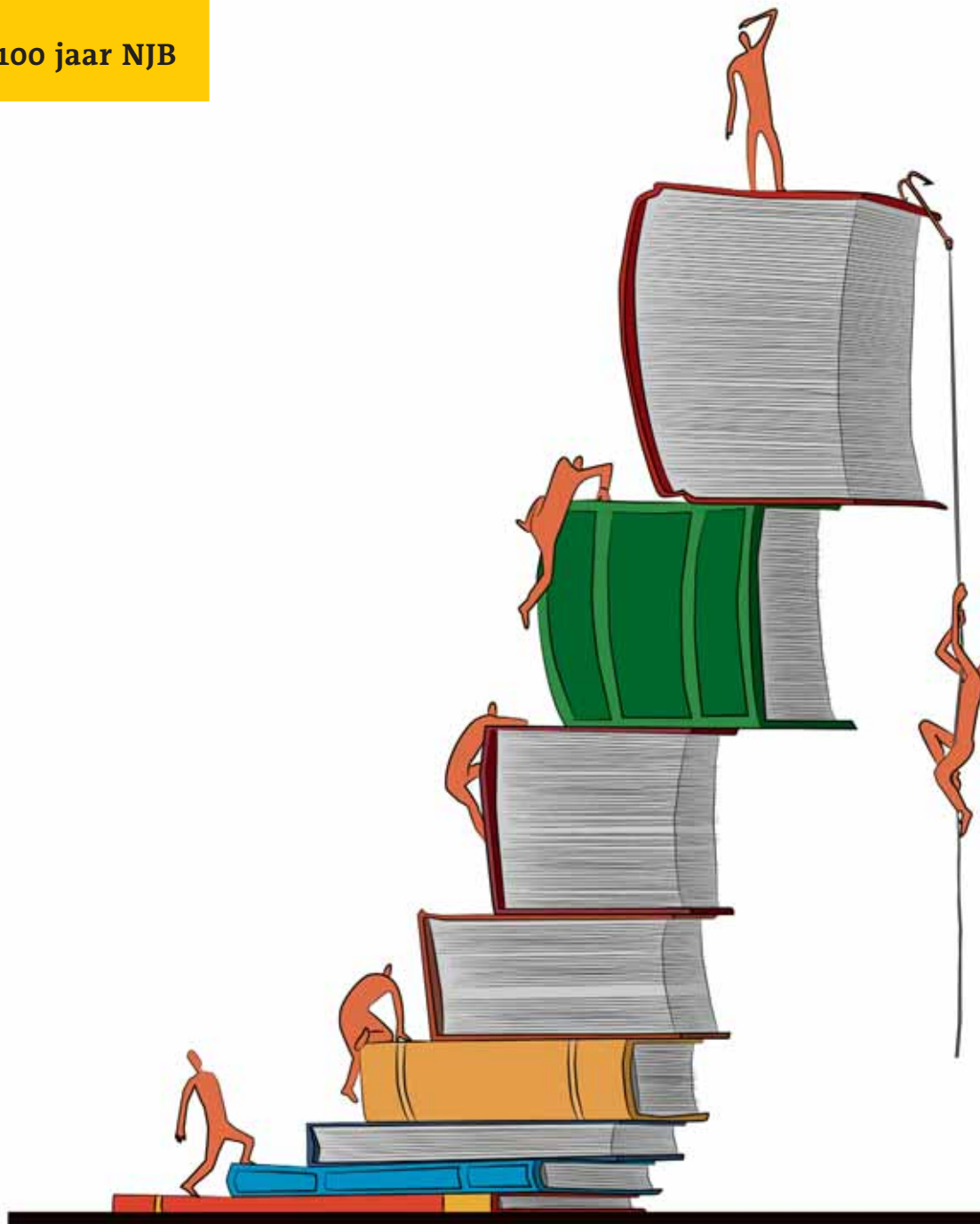
Stolker begint zijn artikel met een bespreking van de zaak *Kelly*. Het kleine meisje Kelly, vertegenwoordigd door haar ouders, daagde in de jaren negentig het Leidse Universitair Medisch Centrum (LUMC) voor de rechter. Zij verwijt het ziekenhuis te zijn geboren. Zij is geestelijk en lichamelijk zwaar gehandicapt ter wereld gekomen en dat had (volgens haar ouders) voorkomen kunnen worden als tijdens de zwangerschap een vruchtwaterpunctie of een vlokkentekst zou zijn uitgevoerd. Zo'n test zou dan hebben uitgewezen dat Kelly aan een zeldzame genetische

Auteur

1. Prof. dr. M.L.M. Hertogh is hoogleraar Rechtssociologie aan de Rijksuniversiteit Groningen en faculteitshoogleraar Maatschappelijke en institutionele dimensies van de rechtsstaat aan de Universiteit Utrecht. Met dank aan Sanne Taekema voor haar commentaar op een eerdere versie.

Noten

2. C. Stolker, "'Ja, geléerd zijn jullie wel'" Over de status van de rechtswetenschap, *NJB* 2003, afl. 15, p. 766-778. Zie ook D. van Delft, 'Geléerd zijn jullie wel', *NRC Handelsblad* 12 april 2003. Een Engelstalige bewerking is een paar jaar later (als hoofdstuk 6) opgenomen in C. Stolker, *Rethinking the Law School. Education, Research, Outreach and Governance*, Cambridge: Cambridge University Press 2014, p. 200-230.

© Sonmez Karakurt/Getty images

afwijking leed. Hadden haar ouders dat geweten, dan hadden ze haar laten aborteren. De pijnlijke stelling van Kelly luidt kort gezegd: 'Gij, arts, had mijn moeder in de gelegenheid moeten stellen mij te laten aborteren. Mijn leven is het niet waard geleefd te worden; liever geen leven dan zo'n leven.'³

Stolkers analyse spitst zich toe op de *wrongful life*-vordering: heeft Kelly zelf recht op schadevergoeding omdat ze zwaar lijdt onder een leven met ernstige handicaps? Na een uitgebreide analyse van de (internationale)

jurisprudentie en de literatuur is zijn conclusie dat er hierover 'een bonte reeks van uiteenlopende oordelen'⁴ bestaat. In theorie kan de ideale rechter in elke lastige casus één *right answer* geven.⁵ In de praktijk is er echter niet één, maar zijn er minimaal negen mogelijke antwoorden of de vraag of de vordering van Kelly moet worden toegewezen. En hiermee komt Stalker bij de kern van zijn betoog. Want, zo schrijft hij, 'Wat voor een wetenschap is de rechtswetenschap als één *wrongful life*-casus al (met gemak) tot negen verschillende oordelen kan leiden?'⁶ En 'als dát dan zo is [...] hoort de rechtsgeleerdheid [...] dan wel thuis in een universiteit?'⁷

Kwetsbare kanten van de rechtswetenschap

In reactie op deze (zelf)kritische vragen bespreekt Stalker 'drie kanten van de rechtswetenschap die haar, al is het maar in de ogen van derden, kwetsbaar maken'.⁸ Hierbij noemt hij: het samenvallen van onderzoeker en onderzoeksobject, de samenloop van wetenschappelijk onderzoek en rechtspraktijk, en het normatieve karakter van de

‘Wat voor een wetenschap is de rechtswetenschap als één *wrongful life*-casus al (met gemak) tot negen verschillende oordelen kan leiden?’

rechtswetenschap. Volgens Stolker worden deze drie kenmerken, die juristen beschouwen als de *kracht* van hun discipline, door andere wetenschappers juist gezien als de belangrijkste *zwakte* van de rechtswetenschap. Bij andere wetenschappen denkt Stolker vooral aan de natuurwetenschap.

Een van de belangrijkste uitgangspunten van de natuurwetenschap is de neutrale distantie: de onderzoeker dient zo veel mogelijk los te staan van zijn object. In de rechtswetenschap geldt, volgens Stolker, echter precies het omgekeerde. In de woorden van Paul Scholten: 'Alleen hij, die aan dit recht deel heeft kan aan haar arbeiden.'⁹ Dit laat, volgens Stolker, duidelijk zien dat de rechtswetenschap het recht niet observeert, maar *interpreteert*. Hiermee wordt volgens hem ook duidelijk dat, in deze benadering, 'de persoon van de wetenschapper van eminent belang wordt [...], waar de natuurwetenschap dat juist vermijdt'.¹⁰

Een tweede kenmerk van de rechtswetenschap is, volgens Stolker, dat 'onderzoek en (rechts)praktijk in elkaar overvloeien'.¹¹ 'Functioneel' gezien zijn bijvoorbeeld veel hoogleraren ook rechter-plaatsvervanger of advocaat en 'methodisch' gezien is een 'belangrijke taak en bezigheid van juridische onderzoekers [...] het verzamelen, beschrijven, systematiseren, analyseren en verklaren van het geldende recht'.¹² Juridische onderzoekers kijken kritisch naar het geldende recht en doen voorstellen voor verbetering van het recht. 'Maar voorop staat toch de dienstbaarheid aan de praktijk', aldus Stolker.¹³ Ook dit tweede kenmerk van de rechtswetenschap staat op gespannen voet met het al eerder beschreven centrale uitgangspunt van de natuurwetenschap, waarin juist de waarde van zoveel mogelijk distantie wordt benadrukt.

Het derde en laatste kenmerk van rechtswetenschappelijk onderzoek is dat 'het zich meer richt op het recht zoals het *zou moeten zijn*, dan op het recht zoals het *is*'.¹⁴ Volgens Stolker is in vrijwel alle andere wetenschappen het omgekeerde het geval. Hij beschrijft bijvoorbeeld hoe historici druk zijn met het reconstrueren en begrijpen van het verleden en hoe germanisten hun handen vol hebben aan de Duitse taal. Maar 'een historicus zal zich nooit uitlaten over de vraag hoe de geschiedenis had moeten verlopen, net zo min als de germanist zich zal uitlaten hoe het Duits eruit zou moeten zien'.¹⁵ Recht is, daarentegen, ook een normatieve wetenschap, waarbij ook veel nadruk ligt op 'het eigen oordeel van de onderzoeker'.¹⁶

3. Drie suggesties om de rechtswetenschap 'wetenschappelijker' te maken

Ondanks het feit dat deze eigenschappen de rechtswetenschap kwetsbaar maken, hebben de meeste juristen volgens Stolker nauwelijks belangstelling voor de weten-

schappelijke kwaliteit van hun discipline. Met Kunneman stelt hij vast dat '[e]en meerderheid van de rechtswetenschappers [...] zich weinig of niets gelegen [laat] liggen aan de uitkomst van een debat over de status van de rechtswetenschap'.¹⁷ Anders gezegd, 'leuk voor de zaterdagmiddag, maar het werk moet worden gedaan'.¹⁸ In het laatste deel van zijn artikel doet Stolker daarom een aantal suggesties om de rechtswetenschap nog 'wetenschappelijker' te maken. Voor deze bespreking licht ik er drie uit: meer aandacht voor methoden en technieken, meer aandacht voor de rechtswetenschap als open systeem, en meer aandacht voor het belang van empirisch onderzoek.¹⁹

Meer aandacht voor methoden, transparantie en empirisch onderzoek

Volgens Stolker is er binnen de rechtswetenschap weliswaar veel aandacht voor methoden van rechtsvinding, maar 'kent zij toch nauwelijks een canon van methoden en technieken van wetenschappelijk onderzoek'.²⁰ Althans die zijn er waarschijnlijk wel, maar ze blijven doorgaans erg impliciet. Dit leidt er, volgens Stolker, onder meer toe dat als bij NWO juridische onderzoeksvoorstellen worden beoordeeld door niet-juristen, deze voorstellen nogal eens worden afgewezen omdat een expliciete methodologische paragraaf ontbreekt. Stolker vindt het daarom belangrijk dat juristen (ook in het onderwijs) meer aandacht besteden aan methoden en technieken van rechtswetenschappelijk onderzoek.

'Wetenschap hoort principieel open en daarmee controleerbaar en falsifieerbaar te zijn', aldus Stolker

Wetenschap verkondigt geen absolute waarheden, maar vindt volgens Stolker altijd plaats in een bepaalde context en vanuit een bepaald perspectief. Wetenschappelijke publicaties mogen daarom niet 'onkwetsbaar' zijn. 'Wetenschap hoort principieel open en daarmee controleerbaar en falsifieerbaar te zijn', aldus Stolker.²¹ Vanuit dit oogpunt vraagt hij zich af of rechtswetenschappers hun publicaties niet te vaak 'als een pleitnota [presenteren], te weinig "open", en aldus te weinig ruimte gevend aan controleerbaarheid en falsifieerbaarheid'.²² Het gevolg hiervan is, volgens hem, dat menige juridische discussie (ook in dit tijdschrift) uitmondt in een 'uitwisseling van

3. Stolker, a.w. p. 767.

4. Stolker, a.w. p. 768.

5. Stolker verwijst hier naar R. Dworkin, *A Matter of Principle*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press 1995, p. 119.

6. Stolker, a.w. p. 771.

7. Stolker, a.w. p. 769.

8. Stolker, a.w. p. 771.

9. P. Scholten, *De structuur der rechtswetenschap, Verzamelde Geschriften*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1949, p. 437.

10. Stolker, a.w. p. 771 (cursief in origineel).

11. Stolker, a.w. p. 772.

12. Stolker, a.w. p. 772.

13. Stolker, a.w. p. 772.

14. Stolker, a.w. p. 773 (cursief in origineel).

15. Stolker, a.w. p. 773.

16. Stolker, a.w. p. 773.

17. F.B.M. Kunneman, *Rechtswetenschap*, Nijmegen: Ars Aequi 1991, p. 51.

18. Kunneman, a.w. p. 51.

19. Zijn andere suggesties zijn: meer aandacht voor innovatie, meer aandacht voor de persoon van de onderzoeker, meer aan-

dacht voor het ontwikkelen van indicatoren voor goed onderzoek, meer afstand nemen van niet-wetenschappers, meer het internationale debat aangaan, en meer zoeken naar interfacultaire samenwerking.

20. Stolker, a.w. p. 776.

21. Stolker, a.w. p. 776.

22. Stolker, a.w. p. 776.

verklaringen', in plaats van een echt debat. Kortom, '[o]penheid lijkt juist in een wetenschap die zich presenteert als "discursief" van groot belang'.²³

Ten slotte vindt Stolker dat juristen meer oog zouden moeten hebben voor de empirische dimensies van het recht. Hij stelt dat 'in de rechtswetenschap empirisch onderzoek nog schaars is, terwijl toch op elk denkbaar terrein van de rechtswetenschap empirisch onderzoek wenselijk is'.²⁴ Hij illustreert dit met de stand van zaken op zijn eigen onderzoeksterrein: 'het burgerlijk recht, wat weten we daar nu eigenlijk echt?'²⁵ In zijn ogen kan en wil niet elke jurist zelf empirisch onderzoek doen (dit gebeurt vooral bij wetsevaluaties en binnen enkele 'hulpdisciplines', zoals de rechtssociologie, de rechtspsychologie en de rechtseconomie), maar 'ten minste enig gevoel voor de empirie is geboden'.²⁶ Kortom, '[r]echtswetenschappelijk onderzoek hoeft niet empirisch te zijn, maar de onderzoeker zal zich het belang ervan wel voortdurend moeten realiseren'.²⁷

4. Reacties op Stolker: defensief, introspectief en constructief

Stolker's artikel heeft geleid tot een stevig en langdurig debat over de wetenschappelijke status van de rechtswetenschap.²⁸ Eén jaar na de publicatie van zijn artikel spreken Barendrecht et al. bijvoorbeeld over 'een debat dat [...] woedt op symposia, in publicaties en in de gangen van rechtenfaculteiten'.²⁹ Zeven jaar later schrijven Taekema & Van Klink:

'In eerste instantie speelde het debat zich voornamelijk af op de pagina's van het *Nederlands Juristenblad*, maar inmiddels heeft het ook geleid tot allerlei andere publicaties en tot grotere aandacht voor methodologie in de juridische opleiding, zowel op de universiteit als op het hbo'.³⁰

En weer een paar jaar later constateren ook Van Boom & Van Gestel dat 'sinds Carel Stolker in 2003 vragen stelde over de wetenschappelijkheid van de rechtswetenschap [...] er veel stof [is] opgewaaid'.³¹

'Zo is er gedebatteerd over de eigenheid van de rechtswetenschap, zijn er commissies in het leven geroepen die zich met prestatie-indicatoren en ranking van tijdschriften hebben beziggehouden en heeft de commissie Koers bij de laatste landelijke onderzoeksvisitatie in 2009 de oproep gedaan actie te ondernemen op het punt van de beoordeling van rechtswetenschappelijk onderzoek'.³²

Het methodendebat in het NJB

Het is ondoenlijk om al deze reacties hier uitgebreid te bespreken. Ik heb deze bespreking daarom op twee manieren verder ingekaderd. Ik richt me, ten eerste, alleen op het wetenschappelijke debat naar aanleiding van Stolker's artikel (en ik laat de commissies die zich bezighouden met de beoordeling en financiering van onderzoek hier verder buiten beschouwing). Ik kijk, ten tweede, (bijna) alleen naar de reacties die zijn verschenen in het *NJB*. Hierbij heb ik onder meer dankbaar gebruik gemaakt van twee speciale afleveringen over dit thema.³³

De discussie naar aanleiding van Stolker's artikel krijgt al snel de vorm van een methodendebat

De discussie naar aanleiding van Stolker's artikel krijgt al snel de vorm van een *methodendebat*. Stolker's twee centrale stellingen worden hierbij als volgt geïnterpreteerd:

1. Door onvoldoende aandacht voor de juridische methodologie is de wetenschappelijke status van de rechtswetenschap kwetsbaar.
2. Van de methodologie van andere wetenschappen kan de rechtswetenschap leren hoe zij nog wetenschappelijker kan worden.

Volgens de samenstellers van Stolker's *liber amicorum* zagen sommige juristen zijn artikel als 'vloeken in de kerk' en als een 'knuppel in het hoenderhok', terwijl het voor anderen juist een 'welkom breekijzer' was om dit lastig onderwerp binnen de rechtenfaculteit bespreekbaar te maken.³⁴ Als we terugkijken op de (*NJB*-) bijdragen van de afgelopen twintig jaar, die op een of andere manier reageren op Stolker's artikel, dan kan een onderscheid worden gemaakt in grofweg drie typen reacties: *defensief*, *introspectief* en *constructief*.

Defensief

Een aantal auteurs reageert vooral *defensief* op Stolker's artikel. Zij verwerpen Stolker's eerste stelling dat de wetenschappelijke status van de rechtswetenschap kwetsbaar is. Zij zijn er bovendien niet van overtuigd dat juristen meer aandacht moeten besteden aan hun onderzoeksmethoden. Mackor is bijvoorbeeld – in een bijdrage met de veelzeggende titel 'Tegen de methode' – sceptisch over de aanleiding voor het door Stolker aangewakkerde methodendebat. 'Het mag algemeen bekend worden verondersteld', zo schrijft ze, 'dat de aandacht van rechtswetenschappers voor de vraag naar de wetenschappelijkheid van hun discipline niet voortspuit uit een diepgevoelde "intrinsieke" behoefte om de "essentie" van hun activiteiten te doorgronden'.³⁵ Volgens haar zijn er 'veel aardere redenen' om zich met deze vraag bezig te houden. Dat zijn in haar ogen vooral de zorgen of traditioneel juridisch onderzoek in de toekomst nog wel gefinancierd zal worden en de druk om meer internationaal te publiceren. Mackor vindt bovendien de focus op methoden 'merkwaardig' en 'een teken van zwakte'.³⁶ Zij verwierpt daarom de suggestie van Stolker dat de rechtswetenschap meer naar andere wetenschappen zou moeten kijken.

'Rechtswetenschappers zouden moeten ophouden met elkaar over hun methodologie te discussiëren en zich te plooiën naar een model dat de rechtswetenschap niet past'.³⁷

In plaats daarvan vindt Mackor dat juristen zich veel meer moeten richten op de inhoud van hun onderzoek. Een vergelijkbaar geluid is te horen bij Wissink³⁸ en Schlössels³⁹ in een aanverwante discussie over de beoordeling en financiering van rechtswetenschappelijk onderzoek. Ook Smith et al. stellen in hun reactie:

‘Het debat over het wetenschappelijk gehalte van rechtswetenschappelijk onderzoek concentreert zich ten onrechte op de methoden.’⁴⁰

Zij karakteriseren deze benadering als ‘de omgekeerde route’. In plaats van de nadruk te leggen op de onderzoeksmethode, moet volgens hen het accent juist liggen op de uitkomst van het onderzoek. ‘Kwaliteitsverbetering van juridisch onderzoek wordt niet bereikt door een catalogus van methodologische eisen te formuleren’, aldus deze auteurs.

‘Uiteindelijk is de belangrijkste methodologische eis dat de onderzoeksresultaten worden gepresenteerd op een wijze die een kritische beoordeling ervan mogelijk maakt.’⁴¹

Wibier verzet zich eveneens tegen, wat hij ziet als, de ‘slepende discussie over de “methoden” van rechtswetenschappelijk onderzoek’.⁴² De sociale- en natuurwetenschappen kennen volgens hem ‘allerlei methodische problemen’ en door zelf sociaalwetenschappelijk onderzoek te gaan doen, hebben rechtswetenschappers die problemen ‘geïmporteerd’.⁴³ Maar dit wil nog niet zeggen dat de rechtswetenschap zelf een probleem heeft. ‘Ik denk dat de strikt juridische methode veel minder problematisch is’, aldus Wibier.

‘Zij bestaat uit exegese, de aanvaarding en afwijzing van bepaalde bronnen, en de verantwoording daarvan en logica.’

In zijn ogen zijn dit ‘eigenlijk allemaal zaken die voor de meeste mensen min of meer vanzelfsprekend zijn en niet de moeite van het “problematiseren” waard zijn’.⁴⁴

Introspectief

Een tweede groep auteurs reageert vooral *introspectief* op Stolkers artikel. Zij zijn het eens met Stolkers eerste

‘Eigenlijk allemaal zaken die voor de meeste mensen min of meer vanzelfsprekend zijn en niet de moeite van het “problematiseren” waard zijn’

stelling dat de huidige wetenschappelijke status van het rechtswetenschappelijk onderzoek kwetsbaar is. Maar ze zijn het niet eens met zijn tweede stelling dat de oplossing hiervoor ligt bij andere wetenschappen. In plaats daarvan menen zij dat de rechtswetenschap juist meer bij zichzelf te rade moet gaan en veel explicieter (en zelfbewuster) de eigen aard van de rechtswetenschap moet benadrukken. Vier jaar na het verschijnen van Stolkers artikel publiceert het *NJB* bijvoorbeeld een redactioneel met de titel ‘Het geheim van goed rechtswetenschappelijk onderzoek’.⁴⁵ In dit nummer staat ook een artikel van Van Gestel & Vranken, waarin zij de wetenschappelijke kwaliteit beoordelen van een aantal artikelen die in 2006 in de nieuwe *NJB*-rubriek ‘Wetenschap’ zijn verschenen (hierover later meer). Volgens het redactioneel geven de auteurs met dit artikel ‘een inhoudelijke draai aan de [methodendiscussie] die tot nu toe vooral aan de hand van formele criteria werd gevoerd’.⁴⁶ Maar de redactie neemt ook nadrukkelijk afstand van het artikel omdat het in hun ogen onvoldoende aansluit bij de eigen aard van de rechtswetenschap.

‘Het is van groot belang dat aan de methodische aspecten van juridisch onderzoek meer aandacht wordt besteed. [...] Wel menen we dat de auteurs te weinig met aanvaarde specifieke beginselen van rechtswetenschappelijk onderzoek hebben rekening gehouden.’⁴⁷

Ook Westerman en Wissink benadrukken dat ‘[d]e rechtswetenschap [...] in bepaalde belangrijke opzichten [verschilt] van andere wetenschappen’.⁴⁸ In hun ogen komt de ‘eigen aard van rechtswetenschappelijk onderzoek’ vooral tot uitdrukking in het feit dat ‘object en the-

23. Stolker, a.w. p. 776.

24. Stolker, a.w. p. 777.

25. Stolker, a.w. p. 777.

26. Stolker, a.w. p. 777.

27. Stolker, a.w. p. 774.

28. Dit debat kreeg met het artikel van Stolker een belangrijke impuls, maar de discussie over (de kwaliteit van) de rechtswetenschap loopt natuurlijk al veel langer en is niet uniek voor ons land. Zie uitgebreider: J. Smits, *Omstreden rechtswetenschap. Over aard, methode en organisatie van de juridische discipline*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2009, p. 15 e.v.
29. M. Barendrecht et al., ‘Methoden van rechtswetenschap: komen we verder?’,

NJB 2004/79, afl. 28, p. 1409-1418.

30. S. Taekema & B. van Klink, ‘Een nieuwe impuls aan het methodendebat,’ *Recht en Methode in onderzoek en onderwijs* 2011, afl. 1, p. 3.

31. W. van Boom & R. van Gestel, ‘Rechtswetenschappelijk onderzoek. Een samenvatting van de uitkomsten van een landelijke enquête,’ *NJB* 2015/960, afl. 20, p. 1336.

32. Van Boom & Van Gestel, a.w. p. 1336.

33. *NJB* 2004/79, afl. 28 en

NJB 2007/1244, afl. 24.

34. M. Sombroek et al., ‘Inleiding,’ in: M. Sombroek, J. van der Leun, A. Ellian & W. van Boom (red.), *Cum Suis. Vriendenboek*

Carel Stolker. Den Haag: Boom juridisch 2021, p. 10.

35. A.R. Mackor, ‘Tegen de methode,’ *NJB* 2007/1244, afl. 24, p. 1463.

36. Mackor, a.w. p. 1462.

37. Mackor, a.w. p. 1465.

38. M.H. Wissink, ‘Op weg naar een nieuwe ronde,’ *NJB* 2006/1063, afl. 25, p. 1360-1365.

39. R.J.N. Schlössels, ‘Laten we onze rechtswetenschap verschromen? Hoog tijd voor discussie,’ *NJB* 2006/1067, afl. 25, p. 1369-1370.

40. C.E. Smith et al., ‘Criteria voor goed rechtswetenschappelijk onderzoek. De omgekeerde route,’ *NJB* 2008/604, afl. 12,

p. 685.

41. Smith et al., a.w. p. 685.

42. R. Wibier, ‘De taak van de rechtswetenschapper. Recht als volwaardige wetenschappelijke discipline,’ *NJB* 2020/814, afl. 13, p. 887.

43. Wibier, a.w. p. 887.

44. Wibier, a.w. p. 887.

45. Redactioneel, ‘Het geheim van goed rechtswetenschappelijk onderzoek,’ *NJB* 2007/1242, afl. 24, p. 1447.

46. Redactioneel, a.w. p. 1447.

47. *NJB*-redactie, a.w. p. 1447.

48. P. Westerman & M.H. Wissink, ‘Rechtsgeleerdheid als rechtswetenschap,’ *NJB* 2008/440, afl. 9, p. 503.

orie in de rechtswetenschap met elkaar samenvallen'.⁴⁹ Anders gezegd, '[m]en doet niet alleen wetenschappelijk onderzoek naar normen als object maar diezelfde normen spelen ook een rol als theoretisch begrippenapparaat'.⁵⁰ In Stolkers *liber amicorum* schrijft Kwak dat hij het artikel van Stolker een aantal jaren in het onderwijs heeft gebruikt om studenten uit te dagen mee te denken over de vraag: 'Wat is er dan zo anders aan ons onderwerp en de manier waarop we dit onderwerp bestuderen?'⁵¹ Op grond van deze ervaringen onderscheidt hij vijf aspecten die de rechtswetenschap onderscheiden van de natuurwetenschappen.

'De conclusie moet zijn dat de rechtswetenschap structureel zondigt tegen de regels van de echte wetenschap. De rechtswetenschapper moet echter tegen deze regels zondigen om zijn onderwerp van studie recht te kunnen doen.'⁵²

Constructief

Het derde type reactie op Stolkers artikel heeft een overwegend *constructief* karakter. Deze auteurs onderschrijven beide stellingen van Stolker. Zij vinden niet alleen dat de huidige wetenschappelijke status van het rechtswetenschappelijk onderzoek kwetsbaar is, maar ze vinden ook dat de rechtswetenschap van andere wetenschappen kan leren hoe zij nog 'wetenschappelijker' kan worden. Zij verkennen daarom verschillende manieren waarop de traditionele methoden van de rechtswetenschap kunnen worden versterkt of uitgebreid. In 2004 verschijnt bijvoorbeeld een kritisch artikel van De Geest met als titel: 'Hoe maken we van de rechtswetenschap een volwaardige wetenschap?'⁵³ Zijn stelling is dat 'het grootste probleem van juridisch onderzoek ligt in het veelvuldig gebruik van verkeerde methoden'.⁵⁴ Volgens hem is er in het meeste onderzoek sprake van een 'onvoldoende scherpe afbakening tussen de drie verschillende taken van de rechtswetenschap: observatie, theorievorming en bepaling van optimaal recht'.⁵⁵ Daarom is de rechtswetenschap in zijn ogen 'nog iets te veel scholastiek en iets te weinig wetenschap'⁵⁶ en moeten juristen meer gebruik maken van de methoden van andere (hulp)disciplines, zoals de rechtseconomie of de rechtssociologie. Terwijl Van Geest kiest voor de confrontatie, kiezen Barendrecht et al. juist voor een meer verzoenende toon. Over eerdere bijdragen aan het juridisch methodendebat schrijven ze:

'Er dreigt een scholienstrijd die verlamdend werkt, ook als men van discussie en debat houdt. Dat zou jammer zijn, want het brengt ons niet verder.'⁵⁷

Zij willen daarom vaststellen 'waarover de deelnemers aan het debat het *grosso modo* eens zijn'.⁵⁸ In hun ogen is er inmiddels flinke vooruitgang geboekt en lijken veel van de

verschillen van mening eerder terug te voeren op 'andere invalshoeken en persoonlijke voorkeuren' dan op 'werkelijke fundamentele tegenstellingen'.⁵⁹ Daarnaast vinden zij dat rechtswetenschappers meer open zouden moeten staan voor ideeën en methoden uit andere disciplines.

'Het is voor de positie van de rechtswetenschap van groot belang dat zij als een serieuze en gewone wetenschap kan worden beschouwd door andere disciplines.'

'Maar,' zo voegen ze eraan toe, 'het lijkt onverstandig te veel accent op [de] eigenheid [van de rechtswetenschap] te leggen [...]. De overeenkomsten met de andere gedrags- en maatschappijwetenschappen [...] lijken groot. Laten we maar proberen om daar een 'gewone' plaats tussen te krijgen.'⁶⁰ In aansluiting op Barendrecht et al. onderzoeken Van Gestel & Vranken (zoals gezegd) in hoeverre bepaalde 'algemeen geaccepteerde methodologische criteria voor wetenschappelijk onderzoek ook in het recht gelden'.⁶¹ Hiervoor beoordelen ze acht in 2006 in het *NJB* verschenen artikelen aan de hand van drie criteria: een scherp omlijnde probleemstelling, een zorgvuldig bronnengebruik, en een consistente presentatie van onderzoeksresultaten en conclusies. Zij concluderen dat alle artikelen op de meeste criteria (flink) tekortschieten. Dit betekent volgens hen dat het omarmen van deze algemene methodologische criteria een gunstig effect kan hebben op de kwaliteit van rechtswetenschappelijk onderzoek.

Balans

Uit dit uitgebreide (maar niet uitputtende) overzicht kan een aantal voorzichtige conclusies worden getrokken. Het laat allereerst zien dat Stolkers artikel heeft geleid tot een brede stroom aan reacties. Wel valt op dat in de beginjaren de meeste reacties direct een verband leggen met het artikel van Stolker, terwijl in de latere jaren indirect naar zijn ideeën wordt verwezen. In de tweede plaats verschuift ook geleidelijk de inhoud van het debat. Bij het begin van het debat waren de reacties vooral gericht op het eerste deel van Stolkers oproep (bestede meer aandacht aan het wetenschappelijk karakter van de rechtswetenschap), terwijl in de loop van de tijd de aandacht meer is verschoven naar zijn tweede stelling (leer van andere wetenschappen hoe je nog wetenschappelijker kunt worden). Direct naar het verschijnen van Stolkers artikel voerden hierdoor vooral de 'defensieve' en de 'introspectieve' reacties de boventoon, terwijl er later ook meer 'constructieve' reacties verschenen. Met deze verandering in de inhoud is, ten slotte, ook de toon van het methodendebat veranderd. Terwijl in de beginperiode de reacties vaak een scherpe en principiële toon hadden, hebben latere reacties meer een pragmatisch karakter. Deze auteurs lijken hiermee te willen zeggen: 'of rechtswetenschap op dit moment een "echte

In de beginjaren leggen de meeste reacties direct een verband met het artikel van Stolker, terwijl in de latere jaren indirect naar zijn ideeën wordt verwezen. Geleidelijk verschuift ook de inhoud van het debat

Vrijwel niemand vraagt zich af wat het debat over de rechtswetenschap betekent voor de rechtspraak

wetenschap” is of niet, is niet zo interessant; het kan in ieder geval een betere wetenschap worden.⁶² Dit zien we ook terug in het meest recente hoofdstuk in het methodendebat rond de opkomst van Empirical Legal Studies (ELS).⁶³ Stolker schreef in 2003 dat ‘[d]e meeste onderzoekers aan juridische faculteiten [...] geen empirisch onderzoek verrichten’,⁶⁴ maar twintig jaar later is (mede dankzij het Sectorplan Rechtsgeleerdheid) ‘empirisch onderzoek [...] steeds meer een integraal onderdeel van juridisch onderzoek geworden’.⁶⁵ Er is ook kritiek op deze ontwikkeling,⁶⁶ maar dit heeft niet geleid tot een nieuwe scholensstrijd. Steeds meer juristen lijken de pluriformiteit van rechtswetenschappelijk onderzoek te omarmen,⁶⁷ waarbij naast de traditionele juridische methoden, ook ruimte is voor empirisch-juridisch onderzoek.⁶⁸

5. Wat betekent dit debat voor de rechtspraak?

Het artikel van Stolker heeft, zoals we hebben gezien, geleid tot een brede waaier aan reacties. Toch is er één onderwerp dat nog opvallend onderbelicht is gebleven. Hoewel rechtswetenschap en rechtspraak nauw met elkaar zijn vervlochten, en de zaak *Kelly* een centrale rol speelt in Stolkers betoog, vraagt vrijwel niemand zich af wat het debat over de *rechtswetenschap* betekent voor de *rechtspraak*. Volgens Stolker zullen ‘rechtswetenschap en rechtspraak juridische problemen op dezelfde manier aanpakken’⁶⁹ en is ‘[h]et wetenschappelijk onderzoek [...] qua methode sterk verwant aan het rechterlijk oordeel’.⁷⁰ In navolging van Stolker zouden we naar aanleiding van de zaak *Kelly* daarom ook heel goed de vraag kunnen stellen:

‘Wat voor een *rechtspraak* is dit als één *wrongful life*-casus al (met gemak) tot negen verschillende oordelen kan leiden?’

In de meeste bijdragen die hiervoor zijn besproken, was de aandacht vooral naar *binnen* gericht. Wat betekent het methodendebat voor de positie van de rechtswetenschap ten opzichte van andere wetenschappen en wat zijn bijvoorbeeld de gevolgen voor de visitatie, de beoordeling en de financiering van juridisch onderzoek? Volgens Stolker heeft deze discussie echter ook een belangrijke *externe* dimensie. Dit debat is niet alleen relevant binnen de muren van de universiteit, maar voor ook de relatie tussen de rechtswetenschap en de samenleving. Stolker schrijft bijvoorbeeld: ‘Van de rechtswetenschap wordt verwacht dat zij antwoorden formuleert. Maar hoe doet zij dat? En met welk gezag?’⁷¹ Als het niet lukt om hier een goed antwoord op te geven, maakt dit de rechtswetenschap ‘in de ogen van derden kwetsbaar’.⁷² Hiermee verschuift de focus van de *inhoud* (is dit wetenschap?) naar de *verantwoording* (wat doe je als wetenschapper?). Juist deze externe dimensie is ook belangrijk voor de rechtspraak. Volgens Stolker staat ‘het ambt van rechter [...] in een traditie die eisen stelt aan [...] onafhankelijkheid, openheid, eerlijkheid, helderheid, eenvoud en nauwgezetheid’ en ‘[d]eze voorwaarden voor goed werk gelden voor rechter én onderzoeker’.⁷³ Als de rechtswetenschapper en de rechter inderdaad zo sterk op elkaar lijken, en als de rechtswetenschap volgens Stolker ‘voor derden’ veel transparanter moet zijn, geldt dit dan niet ook voor de rechtspraak? En zo ja, hoe dan?

Rechtspraak is ‘ook maar een mening’

De meeste auteurs die reageren op Stolkers artikel reflecteren wel op de consequenties voor de rechtswetenschap, maar ze trekken hierbij geen parallel met de rechtspraak. Maar er zijn een paar uitzonderingen.⁷⁴ Franken vraagt zich bijvoorbeeld af: ‘Is dat wat de rechter doet, een activiteit die als wetenschapsbeoefening is te kwalificeren?’⁷⁵ Hij beantwoordt die vraag eerst bevestigend omdat het werk van de rechter ‘voldoet aan de methoden en standaarden, die in het forum van de beoefenaren van de

49. Westerman & Wissink, a.w. p. 505.

50. Westerman & Wissink, a.w. p. 505.

51. A.-J. Kwak, ‘Five reasons why: waarom rechtswetenschap geen harde of exacte wetenschap is,’ in: Sombroek et al., a.w. p. 181-201.

52. Kwak 2021, a.w. p. 201.

53. G. de Geest, ‘Hoe maken we van de rechtswetenschap een volwaardige wetenschap?’, *NJB* 2004, afl. 2, p. 58-66.

54. De Geest, a.w. p. 58.

55. De Geest, a.w. p. 58.

56. De Geest 2004, a.w. p. 58.

57. Barendrecht et al. a.w. p. 1419.

58. Barendrecht et al. a.w. p. 1419.

59. Barendrecht et al. a.w. p. 1427.

60. Barendrecht et al. a.w. p. 1427.

61. R.A.J. van Gestel & J.B.M. Vranken, ‘Rechtswetenschappelijke artikelen. Naar

criteria voor methodologische verantwoording,’ *NJB* 2007/1243, afl. 24, p. 1448-1461.

62. Barendrecht et al. a.w. p. 1428.

63. Ook in dit debat wordt expliciet verwezen naar het artikel van Stolker. Zie recent bijvoorbeeld: J. Pool, R. Stolk & G. Veldt, ‘Recht en empirie: van ambitie naar realiteit in het juridisch onderwijs,’ *Ars Aequi* 2025, afl. 6, p. 460-464.

64. Stolker 2003, a.w., p. 777.

65. SSH-Raad, *Midtermevaluatie. Sectorplan Rechtsgeleerdheid en domeinplan Digitale SSH*. Den Haag: SSH-Raad 2022, p. 14. Zie bijvoorbeeld C. Bijleveld et al. (red.), *Nederlandse Encyclopedie Empirical Legal Studies*. Den Haag: Boom juridisch 2020.

66. Vgl. G. Davies, ‘The Relationship

between Empirical Legal Studies and Doctrinal Legal Research,’ *Erasmus Law Review* 2020, afl. 2, p. 3-12; V. Geeraets, ‘Doelmatigheid, rechtvaardigheid en fatsoen: Over normatieve eenzijdigheid in juridisch(empirisch) onderzoek,’ *Ars Aequi* 2022, afl. 12, p. 945-957.

67. A. Verheij, ‘Voor de rechtbank staat een been. Over de aard en de taak van de rechtswetenschap,’ *NJB* 2020/2005, afl. 30, p. 2228-2236; E. Tjong Tjin Tai & P. Verbruggen, ‘Onderzoeksmethoden in de rechtswetenschap. Over pluraliteit en vernieuwing,’ *NJB* 2022/2, afl. 1, p. 4-12.

68. Vgl. E. Mak, ‘Bouwstenen voor een verbindende rechtswetenschap,’ *Montaigne Centrum Blog*, 11 september 2020, blog.montaignecentrum.com/nl/bouwstenen-voor-een-verbindende-rechtswetenschap/.

schap/.

69. Stolker a.w. p. 772.

70. Stolker a.w. p. 774.

71. Stolker a.w. p. 766.

72. Stolker a.w. p. 771.

73. Stolker a.w. p. 772.

74. Ook Smits (a.w. p. 144) wijst er kort op dat dit debat niet alleen consequenties heeft voor de organisatie van de rechtswetenschap, maar ook voor de organisatie van de rechtspraak. ‘Zo is een voor de hand liggende consequentie van het eerder betoogde dat een systeem van *concurring* en *dissenting opinions* leidt tot betere argumentatie door de (hoogste) rechter [...]’.

75. H. Franken, ‘Rechtsgeleerdheid in de rij der wetenschappen,’ *NJB* 2004, afl. 28, p. 1400.

Het commentaar van deze journalisten is weliswaar behoorlijk scherp geformuleerd, maar de kern van hun kritiek sluit aan bij het rapport van de laatste Visitatiecommissie Rechtspraak

sociale wetenschappen als criteria gelden'.⁷⁶ Maar hij beëindigt zijn bijdrage met een 'bekentenis'. 'Op de vraag of iedere rechter zo bezig is als ik heb omschreven, moet ik ontkennend antwoorden', aldus Franken.⁷⁷ Volgens hem leidt de hoge werkdruk ertoe dat de gemiddelde rechter vaak heel anders te werk gaat. 'Deze rechter zal dan afgaan op zijn "klinisch inzicht", ervaring en mensenkennis. Voor hem/haar blijft rechtdoen een "ars boni et aequi"'.⁷⁸ Ook De Geest legt in zijn al eerder besproken artikel de verbinding tussen het werk van de rechtswetenschapper en dat van de rechter. Hij is kritisch over wetenschappers die hun eigen mening 'camoufleren' en zich verschuilen achter de wil van de wetgever of de rechter. Volgens De Geest geldt dit niet alleen voor rechtsgeleerden, maar ook voor rechters. 'Waarom zijn rechters niet eerlijker wanneer ze nieuwe rechtsregels bedenken?'⁷⁹ Dit (vermeende) gebrek aan transparantie bij de oordeelsvorming, waar zowel Franken als De Geest op wijzen, maakt rechtspraak (net als rechtswetenschap) kwetsbaar voor kritiek. Is het oordeel van de rechter wel 'objectief', of is het uiteindelijk 'ook maar een mening' en niet veel meer dan 'what the judge had for breakfast'?⁸⁰

De 'haatpredikers'-zaak

Dat deze vragen niet alleen in theorie maar ook in de praktijk spelen, bleek bijvoorbeeld nog begin dit jaar. De voorzieningenrechter in Amsterdam oordeelde in februari 2025 dat het besluit van de ministers Faber (Asiel en Migratie) en Van Weel (Justitie en Veiligheid), om drie islamitische 'haatpredikers' de toegang tot ons land te weigeren, onvoldoende was gemotiveerd en daarom moest worden teruggedraaid.⁸¹ Dit oordeel leidde tot veel maatschappelijke discussie, vooral omdat de ministers zich kritisch uitlieten over de uitspraak en omdat de rechter en diens partner online werden geïntimideerd. Naar aanleiding van deze gebeurtenissen schreef de Amsterdamse 'togadriehoek' (hoofdofficier van justitie, president van de rechtbank en deken van de orde van advocaten) een ingezonden brief in *De Telegraaf*, waarin ze hun zorgen uitten over de teloorgang van de rechtsstaat.⁸² Naast brede instemming voor de bescherming van de betrokken rechter, vroegen sommige commentatoren zich echter wel af of de rechtspraak niet ook meer de hand in eigen boezem zou moeten steken.

NRC-columniste Aylin Bilic schreef naar aanleiding van deze zaak bijvoorbeeld een bijdrage met als titel 'Rechters moeten burgers "meenemen"'.⁸³ Volgens haar moeten bewindslieden behoedzaam zijn wanneer een beslissing hen niet aanspreekt. 'Maar', zo vervolgt ze, 'net zoals artsen, docenten en journalisten zijn rechters niet onfeilbaar. Daarom is een betere uitleg en meer transparantie over de motivering van een vonnis door rechters uiterst belangrijk'.⁸⁴ Wouter Laumans schreef op een vergelijkbare manier in *Het Parool*: '[d]at rechtspraak in

Nederland kan worden afgedaan als 'een mening' is niet alleen te danken aan verdachtmakingen uit maatschappelijke hoek, maar ook aan het feit dat de openbaarheid van de rechtspraak nogal eens te wensen overlaat.' Die openbaarheid gaat, volgens hem, vaak 'niet verder dan het openen van de deur van de zittingszaal en het publiceren van een voor de leek onbegrijpelijk en geanonimiseerd vonnis' en, op een enkeling na, 'leggen rechters amper in gewone mensentaal aan de burger uit hoe ze tot een besluit zijn gekomen'.⁸⁵ En een paar weken later schrijft ook de hoofdredacteur van *de Volkskrant* (naar aanleiding van een andere zaak) dat het belangrijk is om de rechterlijke macht in bescherming te nemen als die (bijvoorbeeld door politici) onder vuur wordt genomen. Maar dit moet volgens hem niet doorslaan.

'Als we net doen of de rechters objectieve besluitvormingsmachines zijn die per definitie tot een juist oordeel komen, doen we de werkelijkheid tekort'.⁸⁶

In zijn ogen is 'de rechtsstaat [...] uiteindelijk niet geholpen als sommige spelers, in reactie op de populistische revolte, gevrijwaard blijven van serieuze kritiek'.⁸⁷ Het commentaar van deze journalisten is weliswaar behoorlijk scherp geformuleerd, maar de kern van hun kritiek sluit aan bij het rapport van de laatste Visitatiecommissie Rechtspraak. Volgens de Visitatiecommissie heeft de rechtspraak nu vooral oog voor de 'klassieke professionaliteit' (waarbij de nadruk ligt op het 'briljante vonnis' en de autonomie van de rechter). Maar voor de toekomst van de rechtspraak is het, in de ogen van de commissie, belangrijk om (nog) meer te investeren in de 'verbindende professionaliteit' (waarbij de nadruk ligt op begrijpelijke taal en op probleemoplossing in plaats van geschilbeslechting).⁸⁸

Bekritiseerbaarheid van rechterlijke uitspraken

Het voorbeeld van de 'haatpredikers'-zaak laat zien dat een aantal kenmerken, die volgens Stolker de rechtswetenschap kwetsbaar maken, ook het gezag van de rechter kunnen beïnvloeden. Sommige suggesties van Stolker om de rechtswetenschap te versterken (zie paragraaf 3) zijn daarom misschien ook relevant voor de rechtspraak. Dit geldt vooral voor zijn oproep voor meer openheid. Stolker schrijft daar zelf over:

'[R]echters plegen in hun vonnissen een consistente argumentatie naar de beslissing te formuleren, waarin slechts zelden ruimte is voor openheid over mogelijke andere oplossingen'.⁸⁹

Volgens hem kent bijvoorbeeld het Duitse Bundesgerichtshof, meer dan de Nederlandse Hoge Raad, een cultuur van 'open debat' en hij wijst ook op het

Angelsaksische systeem van ‘dissenting opinions’.⁹⁰ Hij lijkt hiermee te willen zeggen dat niet alleen de rechts-wetenschap ‘principeel open en daarmee controleerbaar en falsifieerbaar’⁹¹ hoort te zijn, maar ook de rechtspraak. Dit advies sluit naadloos aan bij het rapport *Speelruimte voor transparantere rechtspraak* van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR).⁹² Kort samengevat stelt de WRR:

‘De rechtspraak moet zich aanpassen aan de steeds intensievere interactie met de samenleving. Dat is onontbeerlijk voor het functioneren van de rechtsstaat en voor het gezag van rechters. Voor een transparantere rechtspraak is het zaak open te staan voor kritiek en debat.’⁹³

Traditioneel was communicatie met de samenleving voor de rechtspraak vooral een kwestie van goede vonnissen schrijven. ‘Maar’, zo schrijft de WRR, ‘met alleen deze invulling van transparantie lijkt de rechtspraak de aansluiting met de samenleving te missen.’⁹⁴ Volgens de WRR liggen de kansen voor meer doorzichtigheid vooral bij ‘een andere houding en rolopvatting’⁹⁵ van rechters. De WRR pleit daarom voor het vergroten van de ‘bekritiseerbaarheid’ van rechterlijke uitspraken en voor ‘het veel meer openstellen en publiekelijk bediscussieerbaar maken van bepaalde delen van het denken en handelen van de rechtspraak’.⁹⁶

6. Conclusie

Carel Stolker artikel ‘Ja, geléerd zijn jullie wel!’ heeft het debat over de wetenschappelijke status van de rechtswetenschap nieuw leven in geblazen. Met de plaatsing van het artikel heeft de *NJB*-redactie laten zien dat ze een fijne neus heeft voor belangrijke (toekomstige) juridische ontwikkelingen. Het *NJB* heeft bovendien een belangrijke forumfunctie vervuld door het faciliteren van dit debat (met onder meer twee speciale afleveringen). Stolker wilde met zijn artikel de juristenwereld wakker schudden, en dat is goed gelukt. Zijn artikel was voor veel rechtswetenschappers een ‘wake-up call’ en dit debat is, ruim

twee decennia later, nog steeds niet uitgewoed. Stolker heeft op die manier een waardevolle bijdrage geleverd aan de vernieuwing van de rechtswetenschap.

In de jaren na het verschijnen van Stolkers artikel is er veel veranderd, in de rechtswetenschap maar ook in de politiek en de samenleving. In 2003 omschreef Stolker ons land nog als een ‘nation under lawyers’⁹⁷ en leek het maatschappelijke gezag van recht en rechters nog redelijk onbetwist. Maar in 2011 schrijft Stolker in zijn artikel ‘Een discipline in transitie’:

‘We leven in een tijd van *low trust* in instituties die lang als *high trust* werden gezien.’⁹⁸

‘Het vertrouwen van de samenleving was vanzelfsprekend. Maar die vanzelfsprekendheid lijkt af te nemen [en ook] de rechterlijke macht ligt onder vuur [...]’.⁹⁹

Sindsdien is deze tendens alleen nog maar verder toegenomen.¹⁰⁰ Hoewel het vertrouwen in rechters nog vrij hoog lijkt,¹⁰¹ blijkt uit meer geavanceerd onderzoek dat dit waarschijnlijk een vertekend beeld is.¹⁰² Mensen met een lagere opleiding hebben bovendien (veel) minder vertrouwen in de rechtspraak dan hoger opgeleiden.¹⁰³ In dit kritische klimaat staan ook rechterlijke uitspraken geregeld ter discussie, zoals in de ‘*haatpredikers*’-zaak. Dit is daarom misschien een goed moment om ons, twintig jaar na de publicatie van Stolkers artikel, te richten op de volgende fase in het debat. Hierbij zouden we ons dan niet alleen moeten afvragen wat zijn artikel betekent voor de rechtswetenschap, maar ook voor de rechtspraak. Welke lessen trekt de rechtspraak uit dit debat? En hoe kunnen rechters zich bijvoorbeeld nog meer richten op hun ‘verbindende professionaliteit’ en de ‘bekritiseerbaarheid’ van hun uitspraken? Net als bij het debat over de rechtswetenschap, zal ook deze nieuwe discussie ongetwijfeld op de nodige weerstand stuiten. Maar ik vermoed dat ook hier Stolkers reactie zal zijn: ‘We zullen het erover moeten hebben.’¹⁰⁴ •

76. Franken a.w. p. 1402.

77. Franken a.w. p. 1408.

78. Franken a.w. p. 1408.

79. De Geest, a.w. p. 63.

80. Vgl. Stolker, a.w. p. 770.

81. Rb. Den Haag (zp. Amsterdam), 20 februari 2025, ECLI:NL:RBDHA:2025:2566, ECLI:NL:RBDHA:2025:2567, ECLI:NL:RBDHA:2025:2568.

82. R. de Beukelaer, B. van Meeghen & J. Schaap, ‘Wij zoeken niet snel de publiek, maar togadragers worden bedreigd en rechterlijke uitspraken afgedaan als maar een mening,’ *De Telegraaf* 25 februari 2025.

83. A. Bilic, ‘Rechters moeten burgers “meenenen”’, *NRC* 26 februari 2025.

84. Bilic, a.w.

85. W. Laumans, ‘Boze en kwaadwillende

mensen roeren zich op sociale media over de rechtspraak – maar daar is een medicijn voor,’ *Het Parool* 26 februari 2025.

86. P. Klok, ‘Rechters zijn kwetsbaar, maar dat betekent niet dat ze geen kritiek mogen krijgen’, *de Volkskrant* 5 april 2025.

87. Klok, a.w.

88. Visitatiecommissie, *Kwaliteit van rechtspraak: versterking door samenwerken* (Visitatierapport van de Rechtspraak 2022-2023), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2023, met name p. 5 en 42.

89. Stolker, a.w. p. 776.

90. Stolker, a.w. p. 776 (voetnoot 96).

91. Stolker, a.w., p. 776.

92. D. Broeders, C. Prins, H. Griffioen, P. Jonkers, M. Bokhorst & M. Sax (red.), *Speelruimte voor transparantere rechtspraak* (WRR-Verkenningen, nr. 26).

Amsterdam/Den Haag: WRR/Amsterdam University Press 2018.

93. Publikssamenleving op: wrr.nl/advies-projecten/rechtspraak-en-transparantie/documenten/verkenningen/2013/01/17/speelruimte-voor-transparantere-rechtspraak---26.

94. Broeders et al., a.w. p. 26.

95. Broeders et al., a.w., p. 81.

96. Broeders et al., a.w., p. 17.

97. Stolker, a.w. p. 773.

98. C. Stolker, ‘Een discipline in transitie. Rechtswetenschappelijk onderzoek na de Commissie Koers,’ *Recht en Methode in onderzoek en onderwijs* 2011, afl. 1, p. 13.

99. Stolker 2011, a.w. p. 13.

100. Vgl. Jaarbericht Henk Naves, ‘Gebruik de rechter niet als zondebok,’ Raad voor de rechtspraak, 7 mei 2025. rechtspraak.nl/

Organisatie-en-contact/Organisatie/Raad-voor-de-rechtspraak/Jaardocumenten/jaarverslag-rechtspraak-2024/Paginas/jaarbericht.aspx.

101. In 2024 had 78% van de Nederlanders vertrouwen in rechters, cbs.nl/nl-nl/nieuws/2025/19/bijna-7-op-de-10-nederlanders-hebben-vertrouwen-in-het-leger.

102. K. van den Bos, L. Hulst, M. Robijn, S. Romijn & T. Wever, ‘Field experiments examining trust in law: Interviewer effects on participants with lower educational backgrounds’, *Utrecht Law Review* 2023, afl. 1, p. 1-19.

103. Bij de groep met uitsluitend basisonderwijs had 58% vertrouwen in rechters en bij universitair geschoolden gold dit voor 90% (CBS).

104. Stolker 2003, a.w., p. 777.